

УДК 598.2 (477.46)

**МІГРАЦІЙНІ СКУПЧЕННЯ ВОДОПЛАВНИХ І НАВКОЛОВОДНИХ
ПТАХІВ У ЛИПІВСЬКОМУ ОРНІТОЛОГІЧНОМУ ЗАКАЗНИКУ
(ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСТЬ) В ОСІННІ ПЕРІОДИ 2012–2014 РР.**

М. Гаврилюк^{1*}, О. Ілюха¹, М. Борисенко²

¹*Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
бульв. Шевченка, 81, Черкаси 18031, Україна*

²*Канівський природний заповідник
Канів, Черкаська обл. 19000, Україна
e-mail: gavrilyuk.m@gmail.com*

Липівський орнітологічний заказник являє собою мілководну ділянку Кременчуцького водосховища. Протягом трирічних досліджень виявлено 40 видів водоплавних і навколоводних птахів. Найбільше видове різноманіття відмічено у 2012 р. Найвища чисельність у різні роки коливалася від 13 050 ос. до 16 260 ос. У 2013 р. кількість птахів перевищувала багаторічний середній показник на 8%. Найчисленнішим у цьому році був крижень, його максимальна кількість коливалася від 9050 до 14 360 ос. Частка цього виду в угрупованнях водоплавних і навколоводних птахів сягає 88%. Другим видом за чисельністю була лиска, її максимальна кількість коливалася в різні роки від 1640 до 8060 ос., а частка – до 60%. У 2013 р. чисельність лиски перевищувала багаторічний середній показник на 87%. Численними видами у заказнику були також баклан великий і чернь чубата. У 2014 р. найвищою за весь період наших досліджень з 1995 р. була чисельність лебедів, серед яких домінував шипун та були у кількості десятків особин кликун і лебідь малий. Загальну чисельність птахів у заказнику у вересні визначають головним чином баклан великий і лиска. Протягом жовтня роль найчисленнішого виду переходить до крижня, цей статус він зберігає до кінця сезону. Виявлено 5 видів, занесених до Червоної книги України. Дана акваторія має велике значення в підтримці популяції мігруючих водоплавних і навколоводних птахів у міжнародному масштабі, оскільки вона є місцем концентрації понад 20 тисяч водно-болотних птахів щорічно, упродовж міграцій.

Ключові слова: водоплавні птахи, навколоводні птахи, міграція, Липівський орнітологічний заказник.

Липівський орнітологічний заказник – одна з найбільших за площею природно-заповідних територій Черкаської області. Його природоохоронне значення на сьогодні полягає передусім у підтримці популяції водно-болотних птахів під час міграцій. У межах заказника є сприятливі умови для відпочинку й живлення цих птахів, тому протягом міграційного періоду тут утворюються великі їх скупчення.

Моніторинг видового складу та чисельності птахів у цих міграційних скупченнях ведеться з 1995 р. [2–7]. У даній статті представлені результати за 2012–2014 рр.

Матеріали та методи

Липівський заказник було створено у 1974 р. Він розташований у Черкаській обл. на акваторії Кременчуцького водосховища у трикутнику с. Чапаївка – с. Кедина Гора – залізничний міст через водосховище. Його площа становить 4500 га [10]. Переважно це відкрита акваторія водосховища, але є і прибережні ділянки, зарослі напівводною рослинністю, а також кілька островів. Частина відкритої акваторії біля лівого берега водосховища

© Гаврилюк М., Ілюха О., Борисенко М., 2016

переважно мілководна, і за умов зниження рівня води (що відбувається раною весною та пізньою осінню) там утворюються значні обмілини, що є сприятливим для куликів, річкових качок, лебедів, мартинів і для орлана-білохвоста (*Haliaeetus albicilla*). Віддалена від берега частина має значно більші глибини, там зазвичай концентруються пірнаючі качки.

Дослідження проводили методом точкових обліків із дамби через Кременчуцьке водосховище. Переміщення між точками здійснювалося пішки або на автомобілі. Для обліку використовували зорові труби 30x60 та 25-100x100. Обліковували всіх птахів, що потрапляли в поле зору. Також для порівняння проводили облік птахів по інший бік дамби (за межами заказника). До водоплавних і навколводних птахів у цій роботі ми віднесли представників рядів Gaviiformes, Podicipediformes, Pelecaniformes, Ciconiiformes, Anseriformes, Falconiiformes, Gruiformes та Charadriiformes, які екологічно пов'язані з водоймами. Транзитних мігрантів до результатів обліків не включали. Протягом осінніх періодів 2012–2014 рр. було проведено 20 обліків (по 7 обліків у 2012 та 2014 рр. та 6 обліків у 2013 р.).

Результати і їхнє обговорення

Результати обліків наведено в табл. 1–3. За ці три роки у скупченнях було виявлено 40 видів водоплавних і навколводних птахів (36 видів у 2012 р., 28 – у 2013 р. та 25 – у 2014 р.). Індекс подібності за Сьоренсом найбільшим був між 2013 та 2014 рр. – 89%, найменшим – між 2012 та 2013 рр. – 76%, а між 2012 та 2014 рр. він становив 79%. Загальна чисельність означених птахів сягала понад 16 000 ос., найвищою вона була у 2013 р., коли перевищувала багаторічний середній показник на 8%. У 2012 і 2014 рр. максимальна чисельність була на 10 і 14%, відповідно, нижчою за багаторічний показник.

Таблиця 1

Чисельність водоплавних і навколводних птахів у заказнику восени 2012 р., особин

Види / Дати	1.09	17.09	2.10	22.10	27.10	10.11	24.11	Max
<i>Gavia arctica</i>	–	–	–	1	–	–	12	12
<i>Podiceps cristatus</i>	35 (7)	52 (9)	44 (3)	110 (6)	13	18 (1)	4	116
<i>Phalacrocorax carbo</i>	3500	2800 (600)	2500	160	28	54	–	3400
<i>Egretta alba</i>	13	18	3	68	10	151	–	151
<i>Ardea cinerea</i>	1	6	1	3	–	–	1	6
<i>Cygnus olor</i>	21 (38)	42 (8)	122 (6)	265	138	359 (1)	325 (55)	380
<i>C. cygnus</i>	–	–	–	6	21	17	(43)	43
<i>C. bewickii</i>	–	–	–	–	19	73	30 (7)	73
<i>Cygnus sp.</i>	–	35	25	100	72	205 (31)	14 (27)	236
<i>Anser anser</i>	15	24	52	38	170	517	34	517
<i>Anas penelope</i>	2	–	–	12	450	400	140	450
<i>A. clypeata</i>	(3)	–	45	6	1	–	–	45
<i>A. platyrhynchos</i>	920 (39)	460 (16)	890 (26)	2600 (24)	3720	9570 (65)	4280 (240)	9635
<i>Aythya fuligula</i>	4 (9)	73 (12)	154	720	1410 (45)	536 (40)	1770 (2)	1770
<i>A. ferina</i>	55 (13)	28	37	16	2	–	–	68
<i>Bucephala clangula</i>	2	–	5	130	65 (18)	285 (51)	108 (240)	358
<i>M. merganser</i>	–	–	–	8	–	16	2 (3)	16
<i>M. albellus</i>	–	–	–	–	2	26 (3)	102	102
<i>Haliaeetus albicilla</i>	–	–	2	4	7	7 (4)	8	11
<i>Fulica atra</i>	2510 (1220)	3650 (110)	2100 (68)	1100 (6)	400 (220)	226 (250)	27 (19)	3730
<i>Gallinula chloropus</i>	3	–	1	–	–	–	–	3
<i>Larus ridibundus</i>	270	46	89	460 (78)	95 (2)	369 (106)	260 (60)	538
<i>L. cachinans</i>	63	35	12	48	13	34	28 (9)	63
<i>L. canus</i>	–	–	–	3	1	1	9 (8)	17
<i>Sterna hirundo</i>	5 (8)	–	3	–	–	–	–	13
Невизначені водоплавні	–	1200	–	1000	–	–	–	1200
Всього:	8740	8480	9890	6860	6930	13550	7480	–
Кількість видів	24	12	17	20	20	20	19	–

Примітки. У дужках наведена кількість птахів, виявлених по інший бік від дамби, за межами заказника. До таблиці не включені поодинокі трапляння: 1.09 – *Ixobrychus minutus* – 2, *Anas querquedula* – 10, *Circus aeruginosus* – 1, *Porzana parva* – 1, *Actitis hypoleucos* – 4, *Calidris alpina* – 3, *Chlidonias hybrida* – 5; 17.09 – не визначені кулики – 7; 27.10 – *Anas strepera* – 3; 10.11 – *Anser albifrons* – 89, *Anser sp.* – (40), *Clangula hyemalis* – 1; 24.11 – *Aythya maryla* – 2.

Найчисленнішим видом, як і в попередні роки, був крижень (*Anas platyrhynchos*). Його чисельність, як і показник загальної кількості птахів, найвищою була у 2013 р.; причому вона перевищувала багаторічний середній показник на 22%. Динаміка кількості крижнів у районі заказника характеризується поступовим зростанням протягом осіннього періоду. Пік у 2013 р. припадав на останню декаду листопада, коли його частка становила 88% від загальної кількості птахів (рис. 2). У 2012 та 2014 рр. чисельність крижня була подібною – вона на 18 і 23% (рис. 1, 3), відповідно, була нижчою за максимальну чисельність за 10-річний період. Пік чисельності виду в ці два роки припав на другу декаду листопада.

Таблиця 2

Чисельність водоплавних і навколводних птахів у заказнику восени 2013 р., особин							
Види / Дати	8.09	21.09	16.10	27.10	10.11	30.11	Max
<i>Gavia arctica</i>	–	–	367	41	1	6 (4)	367
<i>Podiceps cristatus</i>	3 (1)	5	46	27	9	–	46
<i>Phalacrocorax carbo</i>	2600	510 (9)	670 (9)	35 (3)	54 (13)	4 (2)	2600
<i>Egretta alba</i>	–	6	50 (18)	1	–	–	68
<i>Ardea cinerea</i>	1	–	–	–	–	–	1
<i>A. purpurea</i>	–	1	–	–	–	–	1
<i>Anser anser</i>	–	–	–	–	310	–	310
<i>Cygnus olor</i>	2	3	89 (61)	47 (31)	153 (3)	156 (56)	212
<i>C. cygnus</i>	–	–	4	28 (2)	54 (13)	(26)	67
<i>C. bewickii</i>	–	–	–	121	88	(18)	121
<i>Cygnus sp.</i>	–	–	9	29	166 (8)	498 (102)	600
<i>Tadorna tadorna</i>	–	–	–	–	–	6	6
<i>Anas penelope</i>	–	–	21 (20)	22	50	1	41
<i>A. platyrhynchos</i>	83	7	2150 (26)	5190 (46)	8460 (14)	14350 (10)	14360
<i>A. strepera</i>	–	–	–	2	–	–	2
<i>Aythya fuligula</i>	–	370	1280 (210)	2380 (180)	2280	90	2560
<i>A. ferina</i>	–	–	–	13	229	–	229
<i>Bucephala clangula</i>	–	–	28	30 (56)	117 (13)	51 (136)	187
<i>M. merganser</i>	–	–	10	2	–	(1)	10
<i>M. albellus</i>	–	–	–	4	1 (5)	53 (2)	55
<i>Haliaeetus albicilla</i>	1	–	4	2	6	3 (1)	6
<i>Fulica atra</i>	20 (14)	171	7950 (110)	1160	–	95	8060
<i>Haematopus ostralegus</i>	(1)	–	–	–	–	–	1
<i>Larus ridibundus</i>	23 (60)	52 (30)	87 (70)	24 (10)	236 (65)	595 (7)	602
<i>L. cachinans</i>	12 (13)	5 (13)	60 (4)	3 (2)	36 (4)	6 (22)	64
<i>L. canus</i>	–	–	–	2	1 (1)	46 (10)	56
<i>Chlidonias hybrida</i>	13	–	–	–	–	–	13
<i>Sterna hirundo</i>	3 (5)	(5)	–	–	–	–	8
Всього:	2850	1190	13350	9500	12250	16260	–
Кількість видів	12	11	15	20	18	17	–

На загальну чисельність птахів у районі заказника суттєво впливала кількість лиски (*Fulica atra*). Її чисельність у різні роки коливалася у значно більших межах, ніж крижня. Найвищою вона була, як і у крижня, в 2013 р., коли перевищувала багаторічний показник майже удвічі (на 87%). У 2012 р. максимальна кількість лиски була на 13% нижча за багаторічний показник, а в 2014 р. – на 62% нижча. Зазвичай чисельність лиски здійснює суттєвий вплив на загальну кількість птахів у районі заказника на початку осіннього сезону. Так було у 2012 р., коли найбільша частка цього виду була відмічена в I і II декадах вересня (43 і 44% відповідно) (рис. 1). У 2013 р. вплив її чисельності був менш відчутним. Цього року (рис. 2) значна чисельність лиски відмічена лише одного разу – 16.10, причому частка виду досягла 60% від загальної кількості птахів. У 2014 р. її кількість також збільшувалася протягом вересня, досягнувши максимуму в I декаді жовтня (частка виду становила 39%) (рис. 3).

Таблиця 3

Чисельність водоплавних і навколводних птахів у заказнику восени 2014 р., особин

Види / Дати	7.09	20.09	5.10	19.10	02.11	16.11	30.11	Max
<i>Gavia arctica</i>	–	–	–	–	–	7	–	7
<i>Podiceps cristatus</i>	14	69	36 (8)	95	39	30	–	69
<i>P. nigricollis</i>	–	–	(4)	–	–	1	–	4
<i>Phalacrocorax carbo</i>	2350	3100	220	120	52	3	(1)	3100
<i>Egretta alba</i>	3	1	2	–	7	31	–	31
<i>Cygnus olor</i>	4	31	105 (27)	130 (6)	342 (34)	426 (10)	–	436
<i>C. cygnus</i>	–	–	11	19	18 (2)	39	(1)	39
<i>C. bewickii</i>	–	–	–	31	46 (9)	14	–	55
<i>Cygnus sp.</i>	–	–	21 (20)	37	182 (4)	690 (145)	540	835
<i>Anser sp.</i>	–	–	–	–	3	–	–	3
<i>Anas penelope</i>	4	–	–	–	–	–	–	4
<i>A. platyrhynchos</i>	34 (19)	89	1540 (250)	4660	5460 (21)	8870 (180)	3250 (7)	9050
<i>A. strepera</i>	–	–	–	–	13	3	–	13
<i>Aythya fuligula</i>	31	254	270 (7)	1130	2050	620	(100)	2050
<i>A. maryla</i>	–	–	8	5	–	–	–	8
<i>Aythya ferina</i>	2	22	6	–	–	–	–	22
<i>Bucephala clangula</i>	–	–	10 (7)	30 (31)	53 (134)	280 (300)	39 (30)	580
<i>Mergus merganser</i>	–	–	3	–	–	29	–	29
<i>M. albellus</i>	–	–	–	6	4	112	–	112
<i>Haliaeetus albicilla</i>	2	–	–	–	4	7	1 (3)	7
<i>Fulica atra</i>	650 (34)	1622 (14)	2030	910	–	990	(75)	2030
<i>Gallinula chloropus</i>	3	1	–	–	–	–	–	3
<i>Larus ridibundus</i>	120 (34)	143 (5)	420 (174)	260 (12)	193 (19)	185 (25)	93 (4)	594
<i>L. cachinans</i>	88 (19)	46	17 (1)	9 (2)	12 (3)	25 (1)	2 (5)	107
<i>L. canus</i>	2	5	–	1	6 (5)	13 (10)	13 (8)	23
<i>Sterna hirundo</i>	26 (12)	–	–	–	–	–	–	38
Невизначені	–	80	–	–	–	–	–	80
Всього:	3330	5460	5200	7490	8720	13050	4170	–
Кількість видів	15	12	15	14	16	19	10	–

Іншими численними видами були баклан великий (*Phalacrocorax carbo*) та чернь чубата (*Aythya fuligula*). У межах заказника на одному з островів існує гніздова колонія баклана великого (близько 100 пар). Після закінчення гніздового сезону ці птахи використовують острів для відпочинку й ночівлі. Максимальна кількість баклана була вищою за багаторічні показники, що пов'язано зі зростанням чисельності виду в регіоні досліджень. У 2013 р. вона була на 20%, у 2014 р. – на 44%, у 2012 р. – на 57% вищою. Пік чисельності баклана припадав на різні декади вересня, після чого вона скорочувалася у зв'язку з відльотом птахів. У 2013 р. на фоні низької чисельності лиски частка великого баклана у I декаді вересня становила 91% від загальної кількості птахів (рис. 2).

Чисельність чубатої черні у 2012 р. була на 6% нижчою за багаторічний показник, тоді як у 2014 та 2013 рр. – вищою на 9 і 36% відповідно. Пік її чисельності припадає на останню декаду жовтня – така ситуація була виявлена у 2013 р., коли частка виду становила 27% від загальної кількості птахів (рис. 2). Максимальна кількість у III декаді листопада 2012 р. (табл. 1) є нетиповою для даного місця спостережень.

Заслуговує на увагу висока чисельність лебедів у районі заказника. У 2014 р. вона була найвищою за весь період наших досліджень з 1995 р. та сягала близько 900 особин (табл. 3). Серед лебедів домінував шипун (*Cygnus olor*), чисельність кликуна (*C. cygnus*) становила не менше кількох десятків птахів. Лебідь малий (*Cygnus bewickii*) відмічався у змішаних зграях з іншими видами лебедів. Його чисельність зазвичай сягала десятків особин (максимально відмічено 121 ос. 27.10.2013 р.). Цей вид з'являється в заказнику у другій половині жовтня і тримається до другої половини листопада. У кінці осіннього

сезону, зазвичай, з лебедів лишаються тільки шипуни. Через велику відстань видову приналежність лебедів встановити не завжди було можливим.

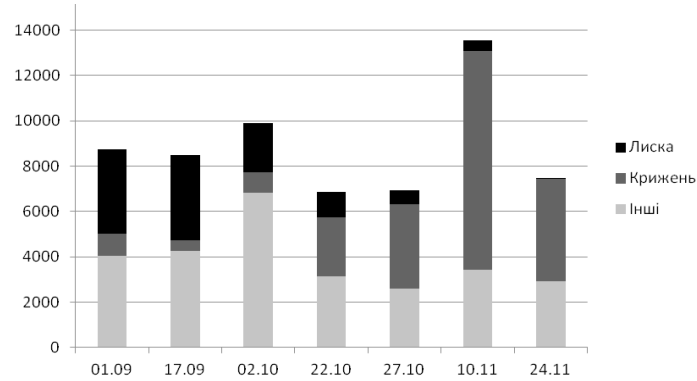

Рис. 1. Динаміка чисельності водоплавних і навколотовних птахів у заказнику протягом осіннього сезону 2012 р.

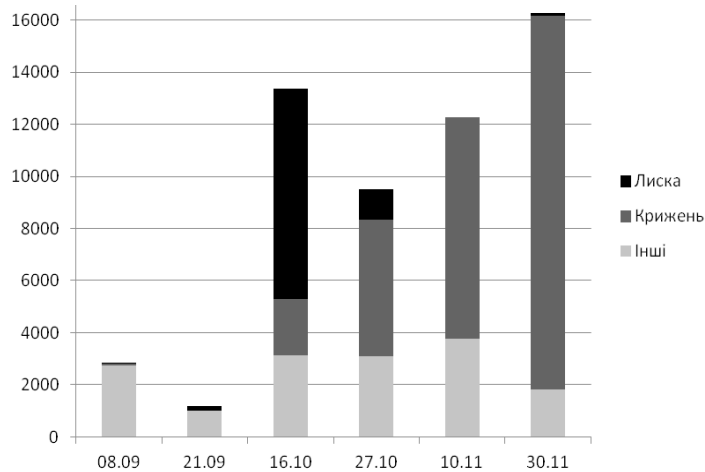

Рис. 2. Динаміка чисельності водоплавних і навколотовних птахів у заказнику протягом осіннього сезону 2013 р.

Певний інтерес становить спостереження значної кількості гагари чорноволої (*Gavia arctica*). У 2013 р. чисельність цього виду була в районі заказника максимальною за весь період досліджень і сягала 367 ос. 16 жовтня.

Значний інтерес міграційні скупчення у заказнику становлять також у зв'язку з виявленням рідкісних видів. Так, протягом осінніх сезонів 2012–2014 рр. у заказнику спостерігали 5 видів, занесених до Червоної книги України (2009). Гоголь (*Bucephala clangula*) був звичайним видом, чисельність якого сягала сотень особин. Орлана-білохвоста відмічали регулярно, але в невеликих кількостях. Більшість орланів у цей період тримаються біля ріборозплідних ставків, а не в заказнику [7]. Також були виявлені нерозень (*Anas strepera*), кулик-сорока (*Haematopus ostralegus*) і лебідь малий.

Крім того, були відмічені регіонально рідкісні види: норець чорношій (*Podiceps nigricollis*), галагаз (*Tadorna tadorna*), чернь морська (*Aythya maryla*) та морянка (*Clangula hyemalis*).

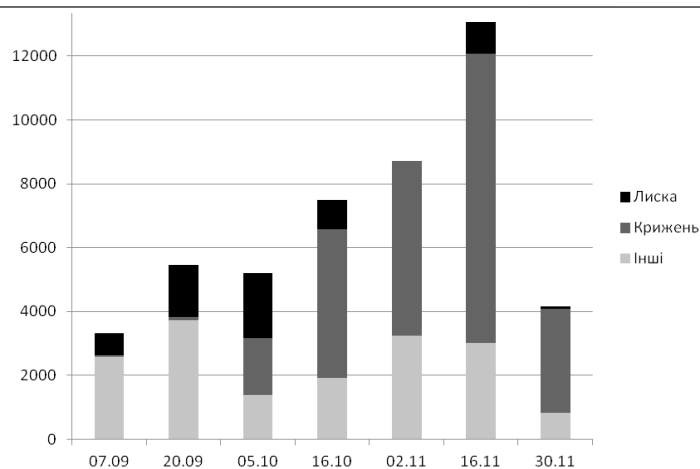

Рис. 3. Динаміка чисельності водоплавних і навколоводних птахів у заказнику протягом осіннього сезону 2014 р.

Таким чином, загальна чисельність птахів у Липівському орнітологічному заказнику у вересні визначається головним чином кількістю баклана великого та лиски. Протягом жовтня роль найчисленнішого виду переходить до крижня. Цей статус він зберігає до кінця сезону міграції та залишається значним і пізніше, до утворення льодового покриву на водосховищі. Після цього крижень трапляється в районі заказника (серед зимуючих птахів на ополонках), але у значно менших кількостях [8].

Індекс видової різноманітності Шеннона [9] угруповань водоплавних і навколоводних птахів у 2012 і 2014 рр. був однаковим і становив 0,85; у 2013 р. був нижчим – 0,66. Індекс вирівняності за Піелом становив: у 2012 р. – 0,55, у 2013 р. – 0,45, у 2014 р. – 0,61.

Здійснені дослідження підтверджують велике значення Липівського орнітологічного заказника в підтримці популяцій мігруючих звичайних і рідкісних водоплавних та навколоводних птахів. Тому ця територія може претендувати на присвоєння статусу водно-болотних угідь (ВБУ) міжнародного значення. Адже, згідно з вимогами Рамсарської конвенції (ратифікованої Україною) та Постанови Кабінету Міністрів України від 29.08.2002 № 1287, чисельність водоплавних птахів, які щорічно зупиняються тут у період міграцій, відповідає вимогам ВБУ міжнародного значення, а верхів'я Кременчуцького водосховища ще у 2006 р. було внесене до списку ВБУ України, перспективних для внесення до Рамсарського списку [1].

Протягом осінніх міграційних сезонів 2012–2014 рр. у заказнику спостерігали 40 видів водоплавних і навколоводних птахів, чисельність яких сягала понад 16 000 ос. одночасно. Серед них виявлено 6 видів, занесених до Червоної книги України.

За цінні консультації щодо оцінки біологічного різноманіття у ході підготовки статті висловлюємо щирі подяку І.В. Загороднюку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Водно-болотні угіддя України. довідник / за ред. Г.Б. Марушевського, І.С. Жарук. К.: Чорноморська програма Ветландс Інтернешнл, 2006. 312 с.
2. Гаприлюк М. Н. До орнітофауни Липівського орнітологічного заказника (Черкаська область) // Матеріали 3 конф. молодих орнітологів України. Чернівці, 1998. С. 22–26.

3. Гаврилюк М. Н. Осінній моніторинг орнітофауни Липівського орнітологічного заказника (Черкаська область) у 1998–2002 рр. // Авіфауна України. 2002. Вип. 2. С. 59–61.
4. Гаврилюк М. Н. Нові дані про орнітофауну Липівського орнітологічного заказника (Черкаська область) в осінній період // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. біол. науки. 2008. Вип. 128. С. 19–24.
5. Гаврилюк М. Н., Борисенко М. М., Ілюха О. В. Чисельність гідрофільних птахів у Липівському орнітологічному заказнику (Черкаська область) восени 2006–2008 рр. // Заповідна справа в Україні. 2009. Т. 15. Вип. 1. С. 60–64.
6. Гаврилюк М. Н., Ілюха О. В., Борисенко М. М. Моніторинг орнітофауни Липівського орнітологічного заказника в осінні періоди 2009–2011 рр. // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. біол. науки. 2012. № 252. С. 40–47.
7. Гаврилюк М. Н., Ілюха О. В., Борисенко М. М., Сумський Ю. О. Значення риборозплідних ставків Середнього Придніпров'я для підтримання біорізноманіття орнітофауни у період міграцій // Біорізноманіття: теорія, практика та методичні аспекти вивчення у загальноосвітній та вищій школі: матеріали міжнар. наук-практ. конф. Полтава: Друкарська майстерня, 2010. С. 153–155.
8. Гаврилюк М. Н., Грищенко В. М., Ілюха О. В. та ін. Зимівля водоплавних і навколоводних птахів у районі Кременчуцького водосховища в зимові сезони 2012/2013 та 2013/2014 рр. // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. біол. науки. 2014. Вип. 2 (295). С. 32–37.
9. Мэгарран Э. Экологическое разнообразие и его измерение. М.: Мир, 1992. 184 с.
10. Чорний М. Г., Чорна Л. О., Грищенко В. М. та ін. Заповідна Черкащина: історія, сьогодення, майбутнє: науково-довідкове видання. Черкаси: Брама-Україна, 2012. 200 с.

Стаття: надійшла до редакції 28.08.15

доопрацьована 11.11.15

прийнята до друку 25.11.15

THE AUTUMN AGGREGATION OF MIGRATORY WATERFOWL AND WATERBIRDS IN THE LYPIVSKY ORNITHOLOGICAL RESERVE (CHERKASY REGION) IN 2012–2014

M. Gavrilyuk¹, O. Pukha¹, M. Borysenko²

¹*Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
81, Shevchenko Blvd, Cherkasy 18031, Ukraine
e-mail: gavrilyuk.m@gmail.com*

²*Kaniv Nature Reserve
Kaniv, Cherkasy Region, 19000, Ukraine*

The Lypivsky ornithological reserve is a shallow in the Kremenchuk reservoir. 40 species of waterfowl and waterbirds have been observed in three years. The highest species' diversity was observed in 2012. The highest amount of birds in different years ranged from 13050 to 16260 specimens. The maximum number changed from 13050 to 16260 in different years. In 2013, the number of birds exceeded the long-term average by 8%. The Mallard was the most numerous in number. Its maximum quantity has grown from 9050 to 14360 specimens and its percentage among waterfowl and waterbirds is up to 88%. The Eurasian Coot is the second in number. Its maximum quantity ranged from 1640 to 8060 specimens in different years. Its percentage among waterfowl and waterbirds is up to 60%. In 2013, the

number of specimens exceeded the 10-year-term average by 87%. Two more species (Great Cormorant and Tufted Duck) are the background ones. In 2014 the number of swans was the highest since 1995, with the Mute Swan predominating among swans. The Whooper Swan and the Bewick's Swan were some dozens in number. In September the domineering species in the reserve are the Great Cormorant and the Eurasian Coot. The Mallard predominates in number in October and it retains its domineering status until the end of the season. There were found 5 species which are entered in the Red Book of Ukraine. The Lypivsky ornithological reserve is of international significance in the protection of migrating waterfowl and waterbirds.

Keywords: waterfowl, waterbirds, migration, Lypivsky ornithological reserve.

МИГРАЦИОННЫЕ СКОПЛЕНИЯ ВОДОПЛАВАЮЩИХ И ОКОЛОВОДНЫХ ПТИЦ В ЛИПОВСКОМ ОРНИТОЛОГИЧЕСКОМ ЗАКАЗНИКЕ (ЧЕРКАССКАЯ ОБЛАСТЬ) В ОСЕННИЕ ПЕРИОДЫ 2012–2014 ГГ.

М. Гаврилюк¹, А. Ілюха¹, Н. Борисенко²

¹*Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого
бульв. Шевченко, 81, Черкассы 18031, Украина*

²*Каневский природный заповедник
Канев, Черкасская обл. 19000, Украина
e-mail: gavrilyuk.m@gmail.com*

Липовский орнитологический заказник представляет собой мелководный участок Кременчугского водохранилища. На протяжении трехлетних исследований выявлено 40 видов водоплавающих и околоводных птиц. Наибольшее видовое разнообразие отмечено в 2012 г. Максимальная численность в разные годы колебалась от 13 050 ос. до 16 260 ос. В 2013 г. количество птиц превышало многолетний средний показатель на 8%. Наиболее многочисленной в этом году была кряква, ее максимальное количество колебалось от 9050 до 14 360 ос. Доля вида в сообществах водоплавающих и околоводных птиц достигала 88%. Вторым по численности видом была лысуха, ее максимальное количество колебалось в разные годы от 1640 до 8060 ос., а доля – до 60%. В 2013 г. численность лысухи превышала многолетний средний показатель на 87%. Многочисленными видами в заказнике были также большой баклан и хохлатая черныш. В 2014 г. за весь период наших исследований с 1995 г. самой высокой была численность лебедей, среди которых доминировал шипун и были в количестве нескольких десятков особей кликун и тундровый лебедь. Общую численность птиц в заказнике в сентябре определяют главным образом большой баклан и лысуха. В течении октября роль наиболее многочисленного вида переходит к крякве, этот статус она сохраняет до конца сезона. Выявлено 5 видов, занесенных в Красную книгу Украины. Данная акватория имеет важное значение для сохранения популяций водоплавающих и околоводных птиц в международном масштабе, поскольку она является местом концентрации более 20 тысяч водно-болотных птиц ежегодно, в течение миграций.

Ключевые слова: водоплавающие птицы, околоводные птицы, миграция, Липовский орнитологический заказник.